

የኦሮሞ ምሁራንና ፖለቲከኞች ታሪክ የማወቅና የመመራመር አቅማቸው ዜሮ ነው። ታደላ ጥበቡ

ከተጻፈው ይልቅ ባልተጻፈ ታሪክ እንደ ቁራ ሲጮኹ የሚውሉ ከውነትና ከእውቀት የተጣሉ ናቸው።

አቶ ታዩ ደንዳ " በታሪክ ከሆነ ወሎ የኦሮሚያ አካል ይሆናል! መቸም ወረ-ያጁ፣ ወረ-ኢሉ፣ ወረ-ኢመኑ፣ ወረ-ባቦ ወይም ወረ-ቃሉ እንዴት ሌላ ይባላል?" የሚል ነገር ጽፏል።

እንደዚህ የሆነው አቶ ታዩ ደንዳ፣ የኦሮሞ ጎሣዎች ከኢትዮጵያ ደቡባዊ ምሥራቅ ተነሥተው ወደ ማህል ኢትዮጵያ ምድሪቱን እያድለቀለቁ፣ እያሸበሩ፣ ዝለና እየፈጸሙ፣ በአማራ ሕዝብ ዐጽመ ርስት ላይ ከሰፈሩ በኋላ የአማራ አገር ደጋማ አውራጃዎችን፣ ተራሮችን እና አምባዎችን ጥንታዊ ስያሜ በመቀየራቸው ነው። ለምሳሌ፦

- 1. ወረ-የጁ፣ ገንቴ
- 2. ወረ-ኢሉ፣ ቤተ ጊዮርጊስ፣ ዋስልና ምድረ ሐጓ፣
- 3. ወረሂመኖ፣ ሃገረ-ግሼቅ
- 4. ወረ-ባቦ፣ ቤተ ሳባ..
- 5. ወረ-ቃሉ፣ መካነ ሠላም
- 6. ራያ፣ አንጎት
- 7. ገኝ ለሚሴ
- 8. ቦረና፣ ወለቃ
- 9. አጣዬ፣ ኤፌሶን
- 10. ወሎ፣ ቤተ አማራ.....ነበር የሚባሉት።

*ከ16ኛው ምእት ዓመት ጀምሮ ወደ ማእከላዊ የአማራ አገር የተደረገውን የኦሮሞ ወረራ የመሩት የሜልባሕ ልጆች "ሐርሙፋ" የሚባለው ነው። ገኝን፣ አንጎትን፣ አምሐራን ያጠፋቸው ሐርሙፋ ነው። (ጌታቸው ኃይሌ፣ የአባ ባሕርይ ድርሰቶች, 83፣ Tadesse tamirat, Church and State, 301)

*በአንጎት በስተደቡብ ያለውን ቤተ አምሐራን ይዘው

"ወሎ" ብለው ሰየሙት። በሚሌ ወንዝ ጥግ ወደ ሰሜን በመጓዝ "ገንቴን" ያዙ። ስሙንም ቀይረው "የጁ" አሉት። እንደገና በአላ እና ጎሊማ በኩል ወደ ሰሜን በማለፍ "አንጎትን" ያዙ። ስሙንም ቀይረው "ራያ" አሉት። (Tramingham, Islam in Ethiopia, 94)

ዲርማ፣ ለገሊዳ፣ ለገንገራ የአሮሞ ስያሜዎች ናቸው። ለምሳሌ፡- ለገሊዳ ክላንቶ እና አትሮንስ ይባላል ነበረ። ዐዜ በእደ ማርያም የተሰራችው አትሮንስ ማርያም አምሐራ ውስጥ ክላንቶ የምትገኝ ደብር ነበረች። የተተከላችበት የቀድሞ ስም ክላንቶ ይባላል ነበር። በኋላ ንጉሡ አትሮንስ ማርያም ብለው ሰየሙት። (አቶ ዓለሙ ኃይሌ፣ የዐዜ ዘርዓ ያዕቆብ እና የዐዜ በእደ ማርያም ዜና መዋዕሎች, 12-14)

ቤተ ክርስቲያን በግራኝ አሕመድ ኅዳር 7 ቀን በ1524 ዓ.ም. ወደመች። ከግራኝ በኋላ የአማራውን አገር የአሮሞ ጎሣዎች በወረራ ያዙት። አትሮንስ ማርያምና ታዕካ ነገሥት የሚገኙበትን ክላንቶ ወይንም አትሮንስ የሚለውን የቦታ ስያሜ ፍቀው “ለገሊዳ” አሉት።

*የቤተ አምሐራን ጥንታዊ አውራጃዎች፣ ተራራዎችና አምባዎችን ስያሜ ለማወቅ እኤአ በ1681 ዓ.ም. ጀርመናዊው ኢዮብ ሉዶልፍ "HISTORIA ÆTHIOPICA" ወይንም "የኢትዮጵያ ታሪክ" ብሎ ያሳተመውን መጽሐፍ ማንበብ ይጠቅማል።

ሉዶልፍ መጽሐፉን የጻፈው የመካከ ሥላሴ ተወላጅ የሆኑት አባ ጎርጎሬዎስ እስክንድር በሰጠው የጽሑፍ እና የቃል ምስክርነት መሠረት ነው። በ1587 ዓ.ም. በቤተ አምሐራ ግዛት በመካከ ሥላሴ የተወለዱት አባ ጎርጎሬዎስ ለሉዶልፍ ስለኢትዮጵያ አውራጃዎችና ከተሞች ብዙ መረጃ በጽሑፍም በቃሉም ሰጥቶታል። ሉዶልፍም "አማራ" በሚል ርዕስ በሸዋና በቤተ አማራ ውስጥ በአጠቃላይ 36 የሚሆኑ ከተሞችን፣ ወረዳዎችንና ቤተ ክርስቲያን በዝርዝር አስፍሯል (አርጅናል የመረጃ ምንጭን ከምስሉ ይመልከቱ)

-ኢዮብ ሉዶልፍ አባ ጎርጎሬዎስ በነገሩት መረጃ ተመስርቶ በሸዋ፣ በቤተ አማራ እና በበጌምድር ያሉትን ወረዳዎችና ስፍራዎችን በኢትዮጵያ የነበራቸውን የሕግ፣ የአስተዳደር፣ የፖለቲካ ተጽዕኖ እና የታሪክ ፋይዳ መስፈርት በማድረግ "አማራ" በሚል ርዕስ ዘርዘሮ አስቀምጧቸዋል። ከእነዚህ መካከል፡-

- አትሮንስ ማርያም፣
- ኤፍራታ
- ገነተ ጊዮርጊስ፣
- መካከ ሥላሴ፣
- መልዛ

-አንጎት ይገኙበታል። ዛሬ እነዚህ ጥንታዊ ስሞች ከአሮሞ ወረራ በኋላ ተቀይረዋል።

ነገርግን የአሮሞ ምሁራንና ፖለቲከኞች ይህን እውነት ማወቅ አይፈልጉም። እውነተኛውን ታሪክ እንደ ሰይፍ ይፈሩታል። ከዛ ይልቅ ባልተጻፈ ምናባዊ ትርክት ይወልዳሉ። አቶ ታየ ደንዳ የርስት ጥያቄ ከሆነ በኢትዮጵያ ምድር "አሮሚያ" የሚባል ርዕስ እንደሌለ ማወቅ አለባቸው። የአሮሞ ጎሣዎች በ16ኛው መካከ መጨረሻ የነበረችን የኢትዮጵያ ነገዶች እና ጎሣዎች ግዛቶች በወረራ ይዘው፣ የገደሉትን ገድለው፣

የሠለቡትን ሠልበው፣ ከሞት የተረፉትን ደግሞ የሞጋሳ ልጅ አድርገው ከአፅመ ርስታቸው ነቅለው፣ ቋንቋቸውና ባህላቸውን ደምስሰው ነው የሰፈሩት።

ታደላ ጥበቡ

09.12.20